

**HZ. PEYGAMBER'İN BİZE BIRAKTIĞI MİRAS**  
**"Kitab ve Sünnet" bırakıldığını ifade eden rivayetlerin**  
**tedkiki**

**Bünyamin ERUL\***

---

**ABSTRACT**

**THE HERITAGE THE PROPHET LEFT FOR US**

**"A study of the reports expressing "book and sunna" are left as heritage"**

There are three different reports about the heritage (guide/s) that The Prophet left to ummah in sources of hadith and history:

1. The book of Allah
2. The book of Allah and Ahl al-Bayt
3. The book of Allah and and the Sunna of The Prophet

In this article, the report that expresses "The book and Sunna left as heritage" which is one of the important supports for determining the hierarchy of evidences for Ahl al-Sunna is taken as subject of study from the earliest sources chronologically and analyzed both from al-isnad and textual point of view.

The conclusion reached in this article by analyzing the isnads is that these reports expressing are weak according to classical hadith methodology. Because the content of the hadith includes the two bases of religion they cannot be counted among the subjects at which weak hadithes are allowed to be used like wisdoms of acts, al-maghazi etc.

When approached the subject from textual point of view, The Prophet leaving three different things and in spite of it being recited in "The Final Sermon" that ten thousands of ashab listened to it being reported with three different contents looks problematical.

**Key Words:** The book of Allah, sunna, The Prophet, heritage

---

Yüce Allah'ın kullarına sunmak istediği rehberlik (*huda/hedy*)<sup>1</sup> iki şekilde tahakkuk etmiştir. Bunlardan birisi, O'nun insanlar arasından seçmiş olduğu "Rasuller" yani elçiler gönderilmesiyle, diğeri ise bu elçilere göndermiş olduğu "sahife" ya da "kitap" şeklindeki vahiylerle gerçekleşmiştir. İlki, insanlar

---

\* Doç.Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, berul65@otmail.com

<sup>1</sup> 2. Bakara 38.

için sözlü ve fiili rehberliği, ikincisi ise yazılı rehberliği temsil eder.

Peygamberlerin gönderiliş amaçları da zaten bu yazılı rehberleri insanlara tebliğ, beyan, talim ve tatbik edip bizatihi yaşayarak Yaratıcı ile insan arasındaki elçilik görevini yerine getirmeye çalışmaktır. Hz. Adem'den başlayıp, Hz. Peygamber'e gelinceye kadar gönderilen bütün Rasuller ve Nebiler, Allah'ın kendilerine yükledikleri bu mukaddes görev için ellerinden geleni yapmışlardır.

Değişik zaman ve mekanlarda, değişik toplumlara hitap etmelerine rağmen bütün rasüllerin getirdikleri din ve verdikleri mesaj aynıdır. İçinde yaşadıkları şartlara bağlı olarak, söylemleri ve metodları zaman zaman farklılık arzetsede, onların asıl hedefleri, öncelikle kendi toplumları olmak üzere, insanları Allah'a, O'nun yoluna, O'nun iradesine davet etmek, onları hakka ve hayra iletmek ve neticede huzurlu bir toplum, hayırlı bir ümmet tesis edebilmektir.

Kendinden önce Allah'ın gönderdiği her peygamberin, sünneti ile amel eden ve emrine uyan havarileri ve ashabı olduğunu bildiren Peygamberimiz<sup>2</sup>, başka bir vesile ile onlardan kimisinin ancak üç kişi ve küçük bir grup ya da cemaat olduğunu, Hz. Musa'nın ashabında olduğu üzere bazılarının ise kendisini imrendirecek kadar büyük topluluklardan oluştuğunu haber vermiştir.<sup>3</sup>

Tarih boyunca risalet müessesesi, birbirlerine belli bir miras devreden pekçok peygamberden oluşmaktadır. Onlardan herbirinin inananlarına bıraktığı ortak mesaj, Allah'ın göndermiş olduğu din ve Kutsal Kitap'tır.<sup>4</sup> Nitekim Yüce Allah "*Andolsun biz, Musa'ya rehberliği verdik ve İsrail Oğulları'na da o Kitab (Tevrat)'ı miras bıraktık*" buyurmaktadır.<sup>5</sup> Ancak, bu Kutsal Kitap'ı devralanların, ona hakkiyla sahip çıkmadıkları da ayrıca anlatılmak-

<sup>2</sup> Bkz. Muslim, *İman* 80, I. 69-70; Ahmed b. Hanbel, *Musned* I. 458, 461; İbn Mâce, *Zuhd* 34, no: 4284, II. 1432. Başka bir rivayette ise Hz. Peygamber: "Peygamber var ki, kendisini toplumundan sadece bir kişi tasdik etmiştir" demiştir. Bkz: Muslim, *İman* 332, I. 188.

<sup>3</sup> Bkz. Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, (Abdurrazzak'ın, *el-Musannaf*'i ile birlikte), X. 408-9 No: 19519. tah. Habiburrahman el-A'zamî, Beyrut-t.y. el-Meclisu'l-İlmi; Ahmed b. Hanbel, *Musned* I. 401, 420; Tahavi, *Şerhu Muşkili'l-Âsâr*, I. 332-3, no: 358.

<sup>4</sup> Bkz: 42. Şura 14;

<sup>5</sup> 40. Mu'min/Gafir 53.

tadır.<sup>6</sup> Ve nihayet Yüce Allah son peygamberine hitaben “Sana kitaptan yana vahyettiğimize gelince, o öncekileri tasdik edici olarak gerçeğin ta kendisidir” şeklindeki ifadesinin ardından “Sonra o Kitab’ı kullarımızdan seçtiğimiz kimselere miras bıraktık” buyurmaktadır.<sup>7</sup>

Her peygamberin, az ya da çok geride bıraktığı bir ümmeti olmuştur. Risalet görevi gereği, elbette arkasında bir din, inanç, belli bir medeniyet, belli bir inanmış toplum bırakmıştır.<sup>8</sup> Tabii ki, bu peygamberlerin ümmetlerine yaptığı bazı tavsiyeleri de olması kaçınılmazdır.

Gerek Kur’an’da anlatılması, gerekse peygamberimiz olması hasebiyle hakkında birçok bilgiye sahip olduğumuz Rasulullah’ın kıyamete kadar kalacağına inandığımız Kur’an ile birlikte varlığını sürdürecektir bir ümmet bıraktığına inancımız tamdır. Yine O’nun (a.s), geriye inanmış ve kendilerini Allah yoluna adanmış bir Sahabe toplumu, Cahiliyye dönemine inat, medeniyetin beşiği haline dönüştürülmüş bir Medine ve İslam medeniyeti bıraktığı da tarihi bir gerçektir. Ensar’ıyla Muhacir’yle, dinleyebildikleri ve izleyebildikleri kadarıyla sahabe-i kiramanın, Hz. Peygamber’in Sünnetini, siretini ve hadislerini de sonraki kuşaklara devrettikleri de ilmi bir hakikattir. Kısaca Rafik-i A’la’ya hicret eden Allah Rasülü, ardında Kitap-hikmet, Medine-medeniyet, sahabe-ümmet, sünnet ve siret de bırakmıştır.

Bunlar, birer hakikat olmakla birlikte, Hz. Peygamber’den bu konuda nakledilen bazı hadislerde O’nun yapmış olduğu açıklama farklılık arz etmektedir. Nitekim levha veya tablo haline getirilerek evlerimizde bulunan Veda Hutbelerine bakıldığında genellikle iki farklı metin görülür. Bazılarında sadece “Allah’ın Kitabı”, bazılarında ise “Allah’ın Kitabı ve Peygamberinin sünneti” ifadesi yer alır. Oysa aynı bağlamda kaynaklarımızda çeşitli isnadlarla bulunmasına rağmen, pek göremediğimiz üçüncü bir versiyon daha vardır. Bu versiyonda ise, Hz. Peygamber’in geriye “Allah’ın Kitabı’nı ve Ehl-i Beyt’i” bıraktığı ifade edilmektedir. Tabii Sünni çevrelerdeki tablolarda bu son versiyonlu rivayetlere nerdeyse hiç

<sup>6</sup> Bkz: 7. Araf 169; 42. Şura 14;

<sup>7</sup> Bkz: 35. Fatır 32;

<sup>8</sup> Bu konuda bkz: Erul Bünyamin, Geçmiş Peygamberlerin Ashabı ile Hz. Peygamber’in Ashabı Arasında Bir Mukayese, Dini Araştırmalar Dergisi, s. 305-326, cilt: 8, sayı: 24, Ocak-Nisan 2006, (Ehl-i Sünnet Özel Sayısı)

yer verilmez. Oysa kaynakları ve hadis tekniği bakımından bu son versiyon en azından “Allah’ın Kitabı ve Peygamberinin sünneti” rivayetinden daha zayıf değildir. İşte metinlerdeki bu ihtilaflar bizi sözkonusu rivayetleri incelemeye sevketmiştir. Dolayısıyla bu makalede Hz. Peygamber’in geriye bıraktığı miras ile ilgili olarak nakledilen sözkonusu hadis üzerinde durulacaktır. Acaba Allah Rasulü, geriye ne/ler bıraktığını ifade etmiştir? Burada amacımız neyi veya neleri bıraktığını tartışmak değil, aksine bu konuda sadece “ne buyurduğunu” tespit etmeye çalışmaktır.

Kaynaklarımızda Hz. Peygamber’in, ümmetine bıraktığı rehber/ler hakkında üç farklı rivayet bulunmaktadır:

1. Allah’ın Kitabı,<sup>9</sup>
2. Allah’ın Kitabı ve Ehl-i Beyt,<sup>10</sup>
3. Allah’ın Kitabı ve Peygamberinin sünneti,<sup>11</sup>

Bu yazımızda, Ehl-i Sünnet’in deliller hiyerarşisini belirlemede önemli dayanaklarından, “Kitap ve Sünnet’in bırakıldığını” ifade eden rivayet incelenecektir. İkinci ve üçüncü maddeleri ihtiva eden rivayetler ise, daha sonraki iki ayrı makalemizde ele alınacaktır. Kitap ve Sünnet’in bırakıldığını ifade eden rivayetler, en erken kaynaklardan itibaren kronolojik olarak ele alınacak, hem isnad hem de metin açılarından tahlil edilecektir. İsnadlar değerlendirilirken, sahabeden sonraki ilk ravilerin incelenmesi sonucu sened hakkında yeterli bir kanaat oluşmuşsa, isnadın sonlarındaki diğer raviler değerlendirme dışı tutulacaktır. Zira isnadın ikinci, üçüncü veya dördüncü tabakasındaki ravilerin zayıf olmaları o hadisin zayıf addedilmesi için yeterli olacaktır.

Daha sonra "Kitap-Sünnet" ikilisine ilaveten “Sünnet” ifadesinin geçtiği üç ve dört unsur içeren bazı rivayetler verilecek, ardından da değerlendirme yapılacaktır.

<sup>9</sup> Muslim, Hac 147, I. 890; Ebû Dâvûd, Menasik 57, no: 1905, II. 462; İbn Mâce, Menasik 84, no: 3074, II. 1025; Vâkîdî, Meğazi, III. 1113.

<sup>10</sup> Muslim, Fedailu’s-Sahabe 36-7, II. 1873-4; Ahmed, IV. 366-7; Darimî, Fedailu’l-Kur’ân 1, s. 327-8 (muhtasar olarak); Tirmizî, Menâkıb 32, no: 3786, V. 662. Tirmizî onun bu vecihten hasen-garib bir hadis olduğunu söyler.

<sup>11</sup> Bu konuda genel bir değerlendirme için bkz: Erul Bünyamin, Sahabenin Sünnet Anlayışı, s. 26-32, TDVY, III. baskı.

Hz. Peygamber'in ümmetine Kitap ve Sünnet'ini bıraktığını ifade eden rivayetler, bazı tarih kitaplarında zikredilmekte, ayrıca bazı geç dönem muhaddislerin eserlerinde yer almaktadır.

### 1. İbn İshak (ö. 151) rivayeti:

En erken siret kaynaklarımızdan İbn İshak bu rivayeti Veda Haccını anlatırken nakletmektedir. İsnadsız olarak aktardığına göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

وقد تركت فيكم ما إن اعتصمتم به فلن تضلوا أبداً أما بينا كتاب الله وسنة نبيه

“Size açık bir durum olarak (emran beyyinen) öyle bir şey bıraktım ki, ona sarılırsanız asla sapıtmazsınız: Allah'ın Kitabı ve Peygamberinin sünneti.”<sup>12</sup>

İbn Hişam'ın (ö. 213-8) naklettiği kadarıyla İbn İshak'ın bu rivayetinde herhangi bir isnad yoktur.<sup>13</sup> Az sonra görüleceği üzere Taberi (ö. 310), senedinde İbn İshak'ın da bulunduğu bu rivayeti Abdullah b. Ebi Necîh'ten nakletmektedir. Ancak, ister doğrudan kendisi nakletmiş olsun, isterse Abdullah b. Ebi Necîh'ten nakletmiş olsun, durum değişmemektedir ve rivayet bu haliyle muaallak veya mu'dal diye niteleyebileceğimiz zayıf hadis çeşitlerinden sayılacaktır.

### 2. İmam Mâlik (ö. 179) rivayeti:

Muvatta'da "İmam Mâlik'e ulaştığına göre (belağahu)" denilerek isnadsız bir şekilde nakledilen bir rivayette:

<sup>12</sup> İbn Hişâm, es-Siretu'n-nebeviyye, II. 604.

<sup>13</sup> İbn İshak'ın bir evvelki paragrafta Hz. Ali hakkında yapılan şikayetle ilgili naklettiği rivayette kullanmış olduğu isnad, bizim bu hadisin isnadı olarak görülmemelidir. Zira orada yeniden “Kale İbn İshak:” denilmek suretiyle farklı bir konuya girilmektedir. Nitekim aynı hadisi İbn İshak'tan nakleden Taberi Tarih'inde (III. 149-151) Hz. Ali hakkındaki hadisi o isnadla, bizim hadisi ise İbn İshak'tan nakletmektedir. Ayrıca Hz. Ali hakkındaki hadisi rivayet eden kaynakların hiçbirisinin akabinden Veda Hutbesi ve bizim hadis rivayet edilmemektedir. Bkz: Ahmed b. Hanbel, Musned, III. 86; Hakim, Mustedrek, III. 134; Ebu Nuaym, Hilye, I. 68; Heysemi, Mecmau'z-Zevaid, IX. 129. Nitekim, değerli meslektaşımız Adil Yavuz'un bu yanlışlığa düştüğü görülmektedir. Bkz: Ehl-i Sünnet'e Göre Ehl-i Beytin Konumu: Sekaleyn Hadisi Üzerine Bir Değerlendirme, s. 352-3, Marife, yıl: 5, sayı:3, kış 2005, s.333-360.

وحدثني عن مالك انه بلغه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: تركت فيكم أمرين لن تضلوا ما تمسكتم بهما كتاب الله وسنة نبيه

Hız. Peygamber: “Size iki şey bıraktım ki, onlara sarıldığınız sürece sapıtmazsınız: Allah’ın Kitabı ve Peygamberinin sünneti”<sup>14</sup> buyurmuştur.

İbn Abdilberr (ö. 463), İmam Mâlik’in Muvatta’da naklettiği "belâğ" hadislerinden 32. hadis olarak bu rivayeti naklettikten sonra şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Hz. Peygamber’den nakledilen bu rivayet de aynı şekilde ilim ehli nezdinde isnada ihtiyaç duyulmayacak kadar mahfuz, maruf ve meşhurdur.” Ardından bu hususta âhâd haberlerden Ebû Hureyre ve Amr b. Avf hadisleri rivayet edildiğini söylemekte ve isnadlarıyla bu iki rivayeti nakletmektedir. En sonunda ise Tirmizî’nin (ö. 279) Ebû Umame’den naklettiği şu rivayete yer vermektedir:

“Rasulullah (s): ‘Bir topluluk, hidayet üzere iken, ancak tartışmaya sokulmakla sapmıştır’ buyurdu ve sonra da “*Bunu sana sırf tartışma olsun diye misal verdiler. Doğrusu onlar kavgacı bir topluluktur.*” (43. Zuhuruf 58.) ayetini okudu.

İbn Abdilberr konuya şu yorumuyla noktayı koymaktadır: “İşte Malik hadisinin lafzı da aynen böyledir ve Kitap ve Sünnet, onlara sarılanlara rehberlik etmektedir.”<sup>15</sup>

İmam Mâlik’in *belâğ* sîğalarını Sufyan b. Uyeyne’nin (ö. 198) sahih gördüğünü hatırlatan Zurkanî (ö. 1122), İbn Abdilberr’in bu rivayeti senediyle tahric ettiğini söyler.<sup>16</sup> İbn Abdilberr, İmam Malik’in bütün mürsel rivayetlerinin sahih ve müsned olduğunu belirtir. Suyuti (ö. 911) de, “Muvatta’daki her mürsel haberi bir veya birden çok destekleyen başka haberler vardır. Doğru olan, mutlak olarak Muvatta’ın sahih olduğu ve bundan hiçbir şeyin istisna edilemeyeceğidir” der.<sup>17</sup> Benzer mütalaaları Muvatta’ı

<sup>14</sup> Mâlik, *Kader* 3, II. 899.

<sup>15</sup> İbn Abdilberr, *et-Temhid lima fi’l-Muvattai mine’l-Maani ve’l-Esanid*, tah. Said Ahmed E’rab, XXIV. 331-2. Mağrib-1991. Onun benzer yorumları el-İstizkar adlı eserinde de yaptığını görmekteyiz. Bkz: el-İstizkar el-Cami’ li mezahibi fukahai’l-Emsar, XXIV. 98-99.

<sup>16</sup> Bkz: Zurkanî, Muhammed, *Şerhu’z-Zurkani alâ Muvattai’l- İmam Mâlik*, Beyrut-1978, IV. 246.

<sup>17</sup> Bkz: İbn Abdilberr, *el-İstizkar*, I. 82, tah. Abdulmu’ti Emin Kal’aci, Beyrut-1993, I-XXX.

Sahihayn ile aynı tabakada zikreden Şah Veliyyullah Dehlevi (ö. 1176) de serdetmektedir.<sup>18</sup>

Oysa sahih hadisleri ilk tasnif eden muhaddisin İmam Malik olduğu iddiasına katılmayan Şafii muhaddislerden Zeynuddin el-İraki (ö. 806), onun Muvatta adlı eserine mürsel, munkatı ve belağat nevinden hadisler koyduğunu belirttiikten sonra “İbn Abdilberr’in dediği gibi, onun “belağ” türü rivayetlerinden bilinmeyen hadisler bulunmaktadır” der.<sup>19</sup>

Gerçekten İbn Abdilberr, nakledebildiği çeşitli isnadlarla belağat türü hadislerin tahricini yapmaya çalışmıştır ve büyük oranda da başarılı olmuştur. Ancak bunlardan dört rivayet vardır ki, ne o, ne de başka bir muhaddis onların isnadlarını bulabilmiştir.<sup>20</sup> Kaldı ki, İbn Abdilberr’in bu değerli kitabında naklettiği rivayetlerin de tek tek değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira, orada nakledilen isnad/lar zayıf ise, sözkonusu tahricin de o hadisleri “sahih” yapmaya yetmeyeceği açıktır. Bu nedenle burada biz, Medine’nin İmam’ı Malik’in otoritesi ve Muvatta adlı kıymetli eserinin karizması doğrultusunda Zurkani, Suyuti vb. alimlerin yaptıkları genellemelerde olduğu gibi, mezkur hadislerin İbn Abdilberr tarafından tahric edildiğini ve hepsinin sahih olduğunu söylemekle yetinmeyeceğiz ve az sonra verilen isnadları klasik hadis usulü kuralları çerçevesinde değerlendireceğiz. Ancak, şunu belirtmeliyiz ki eğer bu doğrultuda sahih rivayetler olsaydı, İmam Malik’in “belağ” sigasıyla naklettiği hadislerin senedlerini sıralamayı amaçlayan İbn Abdilberr, et-Temhid adlı muazzam eserinde onları mutlaka zikrederdi. Fakat ne gariptir ki, asırlardır, bu rivayetler söz konusu edildiğinde, İbn Uyeyne’nin, Mâlik’in “belâğ” sigalarını sahih gördüğü, İbn Abdilberr’in de bu rivayeti senediyle tahric ettiği söylenerek mesele geçiştirilmiştir.

<sup>18</sup> Dehlevi, Huccetullahi’l-Baliğa, I. 385.

<sup>19</sup> Bkz: Irâkî, Zeynuddin Abdurrahim b. el-Huseyn, *et-Takjîd ve’l-Îzâh*, s. 13. Muessesetu’l-Kütübîs-Sekafiyye, y.y.-1350.

<sup>20</sup> Bu dört hadis için bkz : Malik, Muvatta, Sehv 2, s. 100 ; İtikaf 15, s. 321 ; İstiska 5, s. 192 ; Husnu’l-Huluk 1, s. 902. Sözkonusu dört hadis hakkında İbnu’s-Salah’ın kaleme aldığı bir risale Ebu’l-Fadl Abdullah b. Muhammed b. Es-Siddik tarafından tahkik edilmiş, Ebu Gudde tarafından Tahir el-Cezairi’nin Tevcihu’n-Nazar adlı değerli eserinin sonunda neşredilmiştir. II. 911-937. Mektebu’l-Matbuat el-İslamiyye-Haleb. Bu risalede İbnu’s-Salah, sadece İtikaf 15’teki hadisin isnadını gösterilebilmiş, diğerlerini ise aynı mada gelen başka hadislerle takviye etmiştir.

### 3. Vâkıdî (ö. 207) rivayeti:

Vâkıdî, Hudeybiye Musalahası'nı anlatırken Seyf b. Suleyman > Mucahid > Abdurrahman b. Ebi Leyla tarikiyla **Ka'b b. Ugra**'dan (ö. 51~3)<sup>21</sup> naklettiği bir rivayetin tam ortasında, "**Nâciye b. Cundeb** dedi ki:" ifadesinden sonra, Hz. Peygamber'in umre maksadıyla çıktığı bu yolculuğunda Cuhfe'ye varınca insanlara şöyle seslendiği nakledilmiştir:

أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي كَاتِبٌ لَكُمْ فَرَطًا ، وَقَدْ تَرَكْتُ فِيكُمْ مَا إِنْ أَخَذْتُمْ بِهِ لَمْ تَضِلُّوا ؛ كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّةَ بَائِدِيكُمْ وَيُعَالُ  
فَدُ تَرَكْتُ فِيكُمْ كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ .

*"Ey insanlar! Şüphesiz ben sizden önce gideceğim. Ve size sardığınız sürece sapıtmayacağınız bir şey bıraktım: Allah'ın Kitabı ve O'nun (?) elinizdeki sünneti. (Bu ifade şöyle de) söylenmektedir: "Size Allah'ın Kitabını ve Peygamberinin sünnetini bıraktım"*<sup>22</sup>

Öncelikle belirtelim ki, her ne kadar ilk bakışta hadis yukarıdaki isnadla rivayet edilmiş gibi gözüküyorsa da, metnin tam ortasında "**Nâciye b. Cundeb** dedi ki:" şeklinde nakledilmesi, hadisin isnadının olmadığını göstermektedir. Bu hadisi nakleden Nâciye b. Cundeb el-Eslemî ise, Hz. Peygamber'in kurbanlık develerine bakan Medineli bir sahâbi olup, Muâviye (H. 41-60) zamanında vefat etmiştir.<sup>23</sup> Netice itibariyle, rivayetin muallak olduğunu, dolayısıyla zayıf olduğunu söylemek durumundayız.

Rivayetin metnine bakılacak olursa, görüldüğü gibi burada "*sunnetehû*" ifadesindeki zamir, Allah lafzına râcidir ve ilk cümlede Hz. Peygamber'den ve onun sünnetinden söz edilmemektedir. İkinci cümlede yer alan "*ve yukâlu*" "denilir" ifadesi ise, herşeyden önce "temrîz" sîgasıdır ve cezm sîgası olmadığı için, nakledilen metnin zayıflığını, nakledenin de bu hususta tereddüdünü gösterir.

Diğer bir husus, "*Kitâballâhi ve sunnetehû bi eydikum*" ifadesi, bazı rivayetlerde "*Kitâballâhi ve sebebehû bi eydikum*" şeklin-

<sup>21</sup> Hakkında bilgi için bkz: Ibnu'l-Esir, *Usdu'l-Ğâbe*, IV. 481-2, no: 4465; Zehebî, *Nubelâ*, III. 52-4.

<sup>22</sup> Vâkıdî, Muhammed b. Ömer b. Vâkıd, *Kitabu'l-Meğâzi*, tah. Marsden Jones, Beyrut-1966, Âlemu'l-Kutub, I-III, II. 577-9.

<sup>23</sup> Nâciye b. Cundeb Bkz: İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII. 486; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III. 541-2.



de zikredilmektedir.<sup>24</sup> Öyle anlaşılıyor ki, noktasız olarak aynı şekilde yazılan “sebebehû” kelimesi “sunnetehû” şeklinde sehven veya kasten tashif yapılarak aktarılmıştır.

Ayrıca, Hz. Peygamber, etrafındaki insanlara seslendiği halde, böyle önemli bir tavsiyesinin, sözkonusu umre ziyaretini anlatan başka sahâbiler tarafından nakledilmemiş olması da ilginçtir. Daha çok Veda Haccı esnasında söylenen bu hadisin, umre ziyareti esnasında ifade edilmesi de aynı şekilde gariptir, dolayısıyla bu rivayetlerin ihtiyatla karşılanması yerinde olacaktır.

#### 4. Taberî (ö. 310) rivayeti:

Taberî'nin Veda Haccı'nı anlatırken İbn Humeyd > Seleme > İbn İshak > **Abdullah b. Ebi Necîh**'ten naklettiği rivayet göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

فلان قد بلغت وتركت فيكم ما إن اعتصمتم به فلن تضلوا أبدا كتاب الله وسنة نبيه

“Şüphesiz ben tebliğ ettim ve size öyle birşey bıraktım ki, ona sarılırsanız asla sapıtmazsınız: Allah'ın Kitabı ve Peygamberinin sünneti”.<sup>25</sup>

Taberî'nin, İbn İshak'tan (ö. 151) naklettiği anlaşılın bu rivayet de **mürseldir**. Zira İbn İshak, onu Abdullah b. Ebi Necîh'ten (ö. 131) nakletmektedir.

**Abdullah b. Ebi Necîh** (ö. 131): Mekkeli, tefsir sahibi sika imamlardan birisi olup Mücahid ve Ata'dan hadis almıştır. Buhari'den (ö. 256) nakledildiğine göre Mutezili ve Kaderi olmakla itham edilmiştir. Ahmed b. Hanbel (ö. 241), onun Mutezile'den Amr b. Ubeyd ile düşüp kalktığı için bozulduğunu söylemektedir. Onun Mutezili görüşe sahip olduğunu belirtenlerden Ali b. el-Medini ise, onun hadis konusunda sika olduğunun altını çizmektedir. Zehebi'ye (ö. 748) göre onun, hiçbir sahabiden rivayeti bulunmamaktadır.<sup>26</sup>

**İbn İshak** (ö. 151): İmam Malik (ö. 179) tarafından “Deccal” diye nitelenmişse de, Şu'be (ö. 160) onu “Hadiste müminlerin emiri”, Zehebi ise “ileri gelen imamlardan biri” şeklinde takdim etmiştir. Bazıları onu siret yazarken yalanlarla dolu şiirler nak-

<sup>24</sup> Tahâvî, *Şerhu Muşkili'l-Asâr*, V. 13, no: 1760. Bkz: İbn Ebî Asım, *Kitâbu's-Sunne*, II. 245, no: 1558, Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut-1980; Taberani, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, III. 67, 180, no: 2683, 3052.

<sup>25</sup> Taberî, *Tarih*, III. 151.

<sup>26</sup> Zehebi, *Nubela*, VI. 125-6; Mizan, III. 229.

letmekle, bazıları tedlis yapmakla suçlamışlarsa da, onu saduk, sika görenler ve hadisleriyle ihticac edenler bulunmaktadır. İmam Muslim (ö. 261) onun naklettiği beş hadisi Sahih'ine almıştır.<sup>27</sup>

**Seleme b. El-Fadl el-Ebraş** (ö. 191): Rey kadısı ve aynı zamanda İbn İshak'ın Mağazi'sinin ravisidir. Nesai (ö. 303) ve İbn Raheveyh (ö. 237-8) onu zayıf görmüş, Buhari onun hadisinde bazı munker rivayetler olduğunu belirtmiş, Ebû Hatim (ö. 277) ise onunla ihticac edilemeyeceğini belirtmiştir. Ancak bazı hadisçiler onu meğazi konusunda yeterli görmüşler ve bu konudaki hadislerini yazmışlardır.<sup>28</sup>

**Muhammed b. Humeyd** (ö. 248): Her ne kadar Ahmed b. Hanbel (ö. 241) tarafından övülmüş ve hadisleri alınmışsa da, yalan söylediği, hadisleri değiştirdiği, bazı isnadlarla bazı metinleri birleştirdiği vb. gerekçelerle birçok muhaddis tarafından cerhedilmiştir.<sup>29</sup>

Bu değerlendirmelerden hareketle rivayetimiz, hem Seleme ve İbn Humeyd'in durumları sebebiyle, hem de sika bir ravi olan Abdullah b. Ebi Necîh'in, aradaki tabii ve sahabi ravileri atlayarak rivayet etmesi sebebiyle mu'dal, dolayısıyla zayıf bir rivayettir.

#### 4. Dârekutnî (ö. 385) rivayeti:

حدثنا أبو بكر الشافعي نا أبو قبيصة محمد بن عبدالرحمن بن عمارة بن القعقاع نا داود بن عمرو نا صالح بن موسى عن عبد العزيز بن رفيع عن أبي صالح عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : خلفت فيكم شيئين لن تضلوا بعدهما : كتاب الله و سنتي و لن يفترقا حتى يردا على الخوض

Dârekutnî'nin Sünen'inde Ebû Bekr eş-Şafii > Ebû Kabisa Muhammed b. Abdirrahman b. Umara b. el-Ka'ka' > Davud b. Amr ed-Dabiyy > Salih b. Musa et-Talhi > Abdulaziz b. Rufay' > Ebû Salih isnadıyla naklettiğine göre **Ebû Hureyre** Rasulullah (s)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

<sup>27</sup> Zehebi, Mizan, IV. 388-395.

<sup>28</sup> Zehebi, Mizan, II. 382; İbn Ebi Hatim, el-Cerh ve't-Ta'dil, IV. 168-170.

<sup>29</sup> Zehebi, Mizan, IV. 450-1; İbn Ebi Hatim, el-Cerh ve't-Ta'dil, VII. 232-3.

“Size iki şey bıraktım, o ikisinden sonra sapıtmayacaksınız: Allah’ın Kitab’ı ve benim sünnetim. Bu ikisi, havuza varıncaya kadar birbirinden ayrılmayacaktır.”<sup>30</sup>

**Ebû Hureyre:** Sahabidir.<sup>31</sup>

**Ebû Salih Zekvan b. Abdullah es-Semman** (ö. 101): Medinelî sika bir ravidir.<sup>32</sup>

**Abdulaziz b. Rufay’** (ö 130 veya sonrası): Mekkeli sika bir ravi olup Kufe’de ikamet etmiştir.<sup>33</sup>

**Salih b. Musa et-Talhî:** Kufeli zayıf bir ravi olup, münekkid imamların hemen hepsi onu cerhetmişlerdir. Buhari, onun Munkeru’l-hadis olduğunu, Nesai ise metruku’l-hadis olduğunu belirtmiş, Ebû Nuaym (ö. 430), onun munker hadisler rivayet eden metruk bir ravi olduğunu, Ebû Hatim (ö. 277) ise, onun sika ravilerden munker hadisler rivayet ettiğini belirtmiştir.<sup>34</sup>

**Davud b. Amr ed-Dabiyy** (ö. 228): Bağdatlı “sika, saduk, sahibu hadis” bir ravi olduğu ve Muslim (ö. 261) ve Bağavi (ö. 516) gibi muhaddislerin kendisinden bazı hadisler naklettiği söylenmiştir. Yahya b. Main(ö. 233) onun hakkında sorulduğunda “la be’se bih” derken, Zehebi’nin İbnu’l-Cevzi’den (ö. 597) naklettiğine göre Ahmed b. Hanbel ondan hadis nakledilemeyeceğini belirterek “leyse bişey” demiştir. Ebû Zur’a (ö. 264) ve Ebû Hatim’in ise onu “munkeru’l-hadis” gördükleri belirtilmektedir.<sup>35</sup>

Ebû Hureyre rivayetinin isnadında cerh-tadil otoriteleri tarafından ittifakla cerhedilen Salih b. Musa et-Talhî ve ihtilafla bir-

<sup>30</sup> Darekutni, Sunen, IV. 245; Hakim, *Mustedrek*, I. 93; el-Hatib el-Bağdadi, el-Fakih ve’l-Mutefakkih, I. 94; İbn Abdilberr, Temhid, XXIV. 331. Sonuncu kaynaktaki hadisin sonunda “O ikisi Havuz’a varıncaya kadar birbirinden ayrılmayacaktır” ziyadesi mevcut değildir.

<sup>31</sup> İbn Abdilberr, İstiab, IV. 202-210; İbnu’l-Esir, Usdu’l-Gabe, VI. 318-321; İbn Hacer, İsbabe, IV. 202-211; Zehebi, Nubela, II. 578-632. Kandemir, M. Yaşar, Ebu Hureyre maddesi, DİA, X. 160-7.

<sup>32</sup> İbn Hacer, Tehzibu’t-Tehzib, III. 220; Tahrir, I. 385; Zehebi, Nubela, V. 36-7.

<sup>33</sup> İbn Hacer, Tehzibu’t-Tehzib, VI. 337-8; Tahrir, II. 367.

<sup>34</sup> İbn Hacer, Tehzibu’t-Tehzib, IV. 404-5; Zehebi, Mizan, III. 15-6. Zehebi, yukarıdaki aynı isnad ile onun şöyle bir rivayetinde de yer verir: “Benden size ihtilaflı hadisler gelecektir. Allah’ın Kitabına ve benim sünnetime uygun olanlar bendendir, bunlara muhalif olanlar ise benden değildir.”

<sup>35</sup> Tahrir, I. 375-6; İbn Hacer, Tehzibu’t-Tehzib, III. 195; Zehebi, Mizan, II. 206-7.

likte mecruh görülen Davud b. Amr'ın bulunduğundan bu rivayet de klasik Hadis Usulü bakımından “zayıf” bir rivayettir.

Burada önemli bir hususu hatırlatmakta yarar görüyoruz. Darekutni'nin bu hadisi Sünen adlı eserinde nakletmesi rivayete herhangi bir değer kattığı sanılmamalıdır. Zira her ne kadar bu kitabın ismi "Sünen" olarak şöhret bulmuşsa da, aslında bu eserde Darekutni, illetli hadisleri fıkıh bablarına göre tertip etmiştir. Nitekim bu konuda oldukça titiz bir mütalaa serdeden merhum Ebû Gudde'ye göre bu eserin hak ettiği ismi illetli rivayetlerin derlendiği "es-Sunenu'l-Ma'lule" olmalıdır.<sup>36</sup> Dolayısıyla, bu kitap, isminden hareketle diğer Sunen'lerle karıştırılmamalıdır.

### 5. Hâkim (ö. 405) rivayeti:

حدثنا أبو بكر أحمد بن إسحاق الفقيه أنبا العباس بن الفضل الأسفاطي ثنا إسماعيل بن أبي أويس وأخبرني إسماعيل بن محمد بن الفضل الشعرائي ثنا حدي عن ثور زيد الديلي عن عكرمة عن ابن عباس : أن رسول الله صلى الله عليه وسلم خطب الناس في حجة الوداع فقال : قد يس الشيطان بأن يعبد بأرضكم ولكنه رضي أن يطاع فيما سوى ذلك مما تحاقرون من أعمالكم فاحذروا يا أيها الناس إني قد تركت فيكم ما إن اعتصمتم به فلن تضلوا أبدا : كتاب الله و سنة نبيه صلى الله عليه وسلم إن كل مسلم أخ المسلم

Ebû Bekr Ahmed b. İshak el-Fakih > el-Abbas b. Fadl el-Esfati > İsmail b. Ebi Üveys + İsmail b. Muhammed b. El-Fadl eş-Şa'rani > dedesinden > İbn Ebi Üveys > babasından > Sevr b. Zeyd ed-Deyli > İkrime > İbn Abbas:

“Rasulullah (s) Veda Haccı'nda insanlara hitap etti ve şöyle buyurdu:

*‘Şeytan bu yurdunuzda kendisine tapılmasından ümidini kesmiştir. Lakin, bunun dışında sizin hakir gördüğünüz bazı amellerde kendisine itaat edilmesine razı olmuştur ki siz bunlardan da sakınınız! ‘Ey insanlar! Sarıldığınız sürece asla sapıtmayacağınız bir şey bıraktım: Allah’ın Kitabı ve Peygamberinin sünneti. Müslüman müslümanın kardeşidir...’<sup>37</sup>*

İsnaddaki raviler hakkında yapılan değerlendirmeler şöyledir:

**İbn Abbas** (ö. 68): Meşhur sahabidir.<sup>38</sup>

<sup>36</sup> Ebu Gudde, Abdulfettah, Tuhfetu'l-Ahyar, s. 148-163.

<sup>37</sup> Hâkim, *Mustedrek*, I. 93; Beyhaki, Sunen, X. 114; İbn Hazm, İhkam, s. 810.

<sup>38</sup> Hayatı hakkında bkz: İbn Abdilberr, İstiab, II. 350-7; İbnü'l-Esir, Usdu'l-Gabe, III. 290-4; İbn Hacer, İsabe, II. 330-4; Çakan, İ. Lütüfi, Eroğlu Muhammed, Abdullah b. Abbas maddesi, DİA, I. 76-9.

**İkrime** (ö. 104): İbn Abbas'ın mevlası olup, sikadır.<sup>39</sup>

**Sevr b. Zeyd ed-Dîlî** (ö. 135): Malik'in (ö. 179) hocası olup sikadır.<sup>40</sup>

**Ebû Uveys Abdullah b. Abdullah** (ö. 169): Ahmed b. Hanbel ve Ebû Davud'a (ö. 275) göre salihu'l-hadis olsa da, diğer cerh alimleri onun sika, huccet ve kavi olmadığını belirtir. Bazıları da onun zayıf olduğunu, hadisi yazılsa da, kendisiyle ihticac edilemeyeceğini ifade ederler. Hatta Yahya b. Main, onun ve oğlunun hadis çaldıklarını söyler.<sup>41</sup> Zayıf olduğu görüşü ağır basmaktadır.

**İsmail b. Ebi Üveys (ö. 226)**: Saduk olduğu, hıfzından rivayetinde hatalar yaptığı söylenmektedir. Kendisini zayıf görenler çoğunluktadır. Onun naklettiği sahih hadislerden seçtiklerini Buhari (ö. 256) ve Muslim (ö. 261) nakletmişlerdir. Ancak Nesai (ö. 303) ve başkalarının cerh etmeleri sebebiyle İbn Hacer (ö. 852), Sahih'teki bu hadisler dışındaki hadisleriyle -başkaları tarafından da rivayet edilmedikçe- ihticac edilemeyeceğini belirtir.<sup>42</sup>

**El-Fadl eş-Şa'rani (ö. 282)**: Hakkında ileri geri konuşulmuştur. Onu edip ve fakih olarak niteleyenlerin yanısıra, saduk ve sika görenler de vardır. Ancak şülikle suçlandığı gibi, yalan söylemekle itham edenler de olmuştur. Ancak Zehebi, Huseyn el-Kabbani'nin ona yalan isnadını mübalağalı görmektedir.<sup>43</sup>

**İsmail b. Muhammed b. El-Fadl eş-Şa'rânî**: Hakim'in (ö. 405) hocalarındandır. Hakim, onun bazı hocalarla karşılaşmış karşılaşmadığında şüphe ettiğini söylemiştir.<sup>44</sup>

İkrime'nin İbn Abbas'tan naklettiği bir başka isnadla Vakidi'nin (ö. 207) kaydettiği rivayetin metninde ise bırakılan şey sadece "Allah'ın Kitabı" şeklindedir.<sup>45</sup>

<sup>39</sup> Beşşar Avvad Maruf, Şuayb el-Arnaut, Tahriru Takribi't-Tehzib, III. 32. M. Er-Risale, Beyrut-1997; Zehebi, Mizan, IV. 10.

<sup>40</sup> Zehebi, Mizan, I. 373; Tahrir, I. 203

<sup>41</sup> İbn Hacer, Tehzibu't-Tehzib, V. 280-2; Tahrir, II. 227; Zehebi, Mizanu'l-İ'tidal, III. 164.

<sup>42</sup> İbn Hacer, Fethu'l-Bari Mukaddimesi; Tahrir, I. 135-6; Zehebi, Mizanu'l-İ'tidal, I. 222-3; İbn Ebi Hatim, el-Cerh ve't-Ta'dil, II. 180-1.

<sup>43</sup> Zehebi, Nubela, XIII. 317-9; Mizanu'l-İ'tidal, IV. 278; İbn Ebi Hatim, el-Cerh ve't-Ta'dil, VII. 69.

<sup>44</sup> Zehebi, Mizan, I. 247-8.

<sup>45</sup> Vakidi, Meğazi, III. 1111-3.

Nitekim, İbn Abbas rivayetini nakleden Hakim, yalnızca Allah'ın Kitabı'na sarılmayı tavsiye eden rivayeti hatırlattıktan sonra, "Bu hutbede, sünnete sarılmanın zikredilmesi garip olup, ona (başka tariklerle desteğe) ihtiyaç duyulmaktadır" demekte ve ona şahid olarak bulduğu az önce Darekutni'den naklettiğimiz Ebû Hureyre rivayetini kaydetmektedir.<sup>46</sup>

### 7. İbn Abdilberr (ö. 463) rivayeti:

İbn Abdilberr, İmam Malik'in Muvatta'ındaki belağ rivayetinin iki isnadını vermektedir. Bunlardan biri, yukarıdaki Ebû Hureyre rivayetidir, diğeri ise **Amr b. Avf**'dan naklettiği şu rivayettir:

حدثنا عبد الرحمن بن يحيى قال حدثنا أحمد بن سعيد قال حدثنا محمد بن إبراهيم الديلمي قال حدثنا علي بن زيد الفرائضي قال حدثنا الحنيني عن كثير بن عبد الله بن عمرو بن عوف عن أبيه عن جده قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم تركت فيكم أمرين لن تضلوا ما تمسكتم بهما كتاب الله وسنة نبيه صلى الله عليه وسلم

Abdurrahman b. Yahya > Ahmed b. Said > Muhammed b. İbrahim ed-Deybuli > Ali b. Zeyd el-Feraidi > el-Huneyni > Kesir b. Abdilllah b. Amr b. Avf > babasından > dedesinden. O, Rasulullah (s)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Size iki emir bıraktım, o ikisine sarıldığınız sürece sapıtmaya caksınız: Allah'ın Kitab'ı ve benim sünnetim."<sup>47</sup>

**Amr b. Avf el-Muzenî:** Muaviye zamanında (H. 41-60) vefat etmiş bir sahabidir.<sup>48</sup>

**Abdullah b. Amr b. Avf:** İbn Hibban onu Sikat adlı eserinde zikretmişse de o bu hususta tek kalmıştır. Zehebi onu Mizan adlı eserine almıştır. Makbul görüldüğü gibi, mechul de addedilmiştir. Oğlu ondan rivayetlerinde tek kalmış ve kendisinden kimse rivayet etmemiştir.<sup>49</sup>

**Kesir b. Abdilllah** (ö. 170 sonrası): Buhari ve Ebû Hatim "munkeru'l-hadis", Nesai "metruk", Darekutni "zayıf" görmekte-

<sup>46</sup> Hâkim, *Mustedrek*, I. 93. و ذكر الاعتصام بالسنة في هذه الخطبة غريب و يحتاج إليها.

<sup>47</sup> İbn Abdilberr, *et-Temhid*, XXIV. 331; Camiu Beyani'l-İlm ve Fadlih, II. 24'te ise Said b. Osman > Ahmed b. Duhaym > Muhammed b. İbrahim ed-Dueli > Ali b. Zeyd el-Feraidi > el-Huneyni > Kesir b. Abdilllah b. Amr b. Avf > babasından > dedesinden şeklinde aynı isnadın son üç ravisi itibarıyla farklı bir versiyonunu vermektedir.

<sup>48</sup> İbn Abdilberr, *İstiab*, II. 516-7; İbnu'l-Esir, *Usdu'l-Gabe*, IV. 259; İbn Hacer, *İsabe*, III. 9.

<sup>49</sup> İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, V. 339-340; Tahrir, II. 245; Zehebi, *Mizan*, III. 181.

dir. Şafii (ö. 204) ve Ebû Davud, onun hakkında “yalan direklerinden bir direktir”, Ahmed b. Hanbel ise onun hadisini atmış ve munkeru'l-hadis olduğunu söylemiştir. İbn Hibban (ö. 354), onun babasından, onun da dedesinden gelen bir uydurma nüsha rivayet ettiğini ve bu nüshanın hiçbir kitapta zikrinin veya ondan herhangi bir rivayet nakletmenin “taaccup etme” amacı dışında helal olmadığını belirtmiştir.<sup>50</sup>

**İshak b. İbrahim el-Huneynî** (ö. 216): Medineli olup Tarsus'ta ikamet etmiştir. Onu hatalarından dolayı zayıf görenler kadar, Malik gibi onu övenler ve İbn Hibban gibi sika görenler de vardır. Buhari onun hadislerini tartışılır görürken, Nesai onun sika olmadığını belirtir.<sup>51</sup>

Amr b. Avf rivayetinde ise, kendisi hakkında cerh-tadil alimlerimizin oldukça ağır cerh ifadeleri kullandıkları torun Kesir b. Abdullah'ın bulunmaktadır.<sup>52</sup> Hadis bu ravi sebebiyle zayıftır.

### 8. el-Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463) rivayeti:

el-Hatîb el-Bağdâdî **Ebû Said el-Hudri**'den (ö. 74) şu hadisi nakletmektedir:

أنا أبو طالب محمد بن علي بن إبراهيم البيضاوي ، أنا محمد بن العباس الخزاز ، أنا أبو بكر بن المجدد ، أنا عبد الله بن عمر ، حدثني شعيب هو ابن إبراهيم التميمي نا سيف يعني ابن عمر - عن أبان بن إسحاق الأسيدي ، عن الصباح بن محمد ، عن أبي حازم ، عن أبي سعيد الخدري ، قال : خرج رسول الله صلى الله عليه وسلم ، علينا في مرضه الذي توفي فيه ، ونحن في صلاة الغداة (1) ، فذهب أبو بكر ليتأخر ، فأشار إليه مكانك ، وصلى مع الناس ، فلما انصرف ، حمد الله وأثنى عليه ثم قال : « يا أيها الناس ، إني قد تركت فيكم الثقلين : كتاب الله وسنتي فاستنطقوا القرآن بسنتي ، ولا تعسفوه ، فإنه لن تعمى أبصاركم ، ولن تزل أقدامكم ، ولن تقصر أيديكم ما أخذتمهما »

Ebû Talib Muhammed b. Ali b. İbrahim el-Beydavi > Muhammed b. el-Abbas el-Hazzaz > Ebû Bekr b. el-Mucellid > Abdullah b. Ömer > Şuayb b. İbrahim et-Temimi > Seyf b. Ömer >

<sup>50</sup> İbn Hacer, Tehzibu't-Tehzib, VIII. 421-3; Zehebi, Mizan, IV. 326-7; Tahrir, III. 193-4; İbn Ebi Hatim, el-Cerh ve't-Ta'dil, VII. 154; İbn Hibban, el-Mecruhin, II. 221-2.

<sup>51</sup> İbn Hacer, Tehzibu't-Tehzib, I. 222-3; Tahrir, I. 115; Zehebi, Mizan, I. 179-180.

<sup>52</sup> Bkz: Zehebi, Mizan, IV. 326-7; İbn Hacer, Tehzibu't-Tehzib, VIII. 421-3.

Eban b. İshak el-Esedi > es-Sabbah b. Muhammed > Ebû Hazim > Ebû Said el-Hudri:

“Rasulullah (s) vefat öncesi rahatsızlığı sırada biz sabah namazı kılarken çıkageldi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekr geri çekilmeye başladı, ancak O (s) ona yerinde kalmasını işaret etti ve insanlarla birlikte namazını kıldı. Namazdan sonra Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle buyurdu:

*“Ey insanlar! Şüphesiz ben size iki ağırlık bıraktım: 1. Allah’ın Kitabı, 2. Sünnetim. Artık siz Kur’an’ı benim sünnetimle konuşturunuz. Gece karanlığında yolunuzu kaybetmeyin. Siz o ikisiyle amel ettiğiniz sürece, gözleriniz kör olmaz, ayaklarınız kaymaz ve elleriniz kısılmaz.”*<sup>53</sup>

**Ebû Said el-Hudrî** (ö. 74): Sahabidir.<sup>54</sup>

**Ebû Hazim el-Becelî el-Ahmesî:** İsmi hakkında hayli ihtilaf edilen bir sahabidir.<sup>55</sup>

**es-Sabbah b. Muhammed el-Becelî el-Ahmesî:** İbn Hibban aşırıya kaçarak onun uydurma haberler rivayet ettiğini söylemişse de aslında zayıf bir ravidir.<sup>56</sup>

**Eban b. İshak el-Esedî:** Sika görenlerin yanısıra onu metruk bulanlar da vardır.<sup>57</sup>

**Seyf b. Ömer:** Cerh-tadil imamlarınca cerhedilmiştir. Hadislerinin geneli metruk ve munker görülmüş, zındıklıkla itham edilmiş, hadis uydurduğu belirtilmiştir.<sup>58</sup>

**Şuayb b. İbrahim et-Temîmî:** Seyf b. Ömer’in kitaplarının ravisidir ve bilinmemektedir.<sup>59</sup>

Hadisi aynı ortak isnadla nakleden Kadi İyaz’ın lafzı ise şöyledir:

<sup>53</sup> El-Hatib el-Bağdadi, el-Fakih ve'l-Mütefakkih, I. 94.

<sup>54</sup> İbn Abdilberr, İstiab, IV. 89; İbnu'l-Esir, Usdu'l-Gabe, II. 365, VI. 142; İbn Hacer, İsabe, II. 35; Küçük Raşid, Ebu Said el-Hudri maddesi, DİA, X. 223-4.

<sup>55</sup> İbn Abdilberr, İstiab, IV. 45-6; İbnu'l-Esir, Usdu'l-Gabe, VI. 63; İbn Hacer, İsabe, IV. 40.

<sup>56</sup> Zehebi, Mizan, III. 20; Tahrir, II. 135.

<sup>57</sup> Zehebi, Mizan, I. 5; Tahrir, II. 100-1.

<sup>58</sup> Zehebi, Mizan, II. 445-6; İbn Ebi Hatim, el-Cerh ve't-Ta'dil, IV. 278.

<sup>59</sup> Zehebi, Mizan, II. 465;



“Ey insanlar! Şüphesiz ben size iki ağırlık bıraktım: Allah’ın Kitabı ve Sünnetim. Artık onu ifsad etmeyiniz. Siz o ikisiyle amel ettiğiniz sürece, gözleriniz kör olmaz, ayaklarınız kaymaz ve elleriniz kısılmaz.”<sup>60</sup>

Burada kaydettiğimiz rivayetlerinden sonra dört farklı kaynakta rastladığımızı Kitap ve Sünnet’in yanısıra üçüncü veya dördüncü bir şey daha bıraktığını ifade eden şu rivayetlere yer verilecektir.

**9. İmam Zeyd b. Ali’nin** (ö. 123) babasından, dedesinden, onun da **Hz. Ali**’den (ö. 40)<sup>61</sup> naklettiğine göre, Rasulullah (s) hastalandığında şöyle buyurmuştur:

يا أيها الناس إني خلفت فيكم كتاب الله وسنتي وعترتي أهل بيتي فالمضيع لكتاب الله كالمضيع لسنتي والمضيع لسنتي كالمضيع لعترتي أما إن ذلك لن يفترقا حتى ألقاه علي الحوض

“Ey insanlar! Ben size, Allah’ın Kitabını, Sünnetimi ve İtratimi bıraktım. Allah’ın Kitabını zayi eden, sünnetimi zayi etmiş gibidir. Sünnetimi zayi eden ise İtratimi-Ehl-i Beytimi zayi etmiş gibidir.”<sup>62</sup>

**10. İbadiye mezhebinin en muteber hadis kitabı olan er-Rabî’ b. Habîb’in** (ö. 175-180)<sup>63</sup> Müsned’inde, hocası Ebû Ubeyde Muslim b. Ebû Kerîme’nin (ö. 145/762) “Rasulullah’tan bana ulaştığına göre (belağani) o şöyle buyurmuştur:

أبو عبيدة قال بلغني عن رسول الله صلى الله عليه وسلم أنه قال ما إن تمسكتم به لن تضلوا أبدا كتاب الله عز وجل فما لم تجدوه في كتاب الله ففي سنتي فما لم تجدوه في سنتي فإلى أولي الأمر منكم

Size öyle bir şey bıraktım ki, eğer ona sarılırsanız asla sapıtmazsınız: Yüce Allah’ın Kitabı. Şayet Allah’ın Kitabı’nda bulamazsanız o zaman benim sünnetime (bakınız). Eğer benim sünnetimde de bulamazsanız sizden olan yetki sahiplerine (başvurunuz).<sup>64</sup>

<sup>60</sup> Kadi İyaz, el-İlma’, s. 9.

<sup>61</sup> Hayatı hakkında bkz: İbnü'l-Esir, Usdu'l-Gabe, IV. 91-125; İbn Hacer, İsabe, II. 507-510; Kandemir M. Yaşar, Ali maddesi, DİA, II. 371-8.

<sup>62</sup> Zeyd b. Ali, b. Huseyn b. Ali, *Musnedu'l-İmâm Zeyd*, s. 360-1. derleyen: Abdülaziz b. İshak el-Bağdâdî, Beyrut-1983, II. baskı, Daru'l-Kütüb el-İlmiyye.

<sup>63</sup> Er-Rabî ve eseri hakkında geniş bilgi için yayınladığımız şu makalemize bakılabilir: Hicri II. Asırda Rivayet Üslubu (III), er-Rabî’ b. Habîb (ö. 175-180) ve Rivayet-Dirayet Açısından el-Câmi’i, AÜİF Dergisi, cilt: XLIV. Sayı: 2, yıl: 2003, s. 27-68.

<sup>64</sup> Rabî’ b. Habîb, b. Ömer el-Ezdî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, I. Cüz, s. 11, Kahire-1349, Mektebetu’s-Sekâfetu’d-Diniyye, II. baskı.

**11. Beyhaki'nin** (ö. 458) el-Medhal adlı eserinde **İbn Abbas**'dan (ö. 68) naklettiği hadis şöyledir:

أخبرنا أبو عبد الله الحافظ ، وأبو بكر أحمد بن الحسن ، قالا : ثنا أبو العباس محمد بن يعقوب ، ثنا بكر بن سهل الدميطي ، ثنا عمرو بن هاشم البيروني ، ثنا سليمان بن أبي كريمة ، عن جوير ، عن الضحاک ، عن ابن عباس قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « مهما أوتيتم من كتاب الله فالعمل به ، لا عذر لأحد في تركه ، فإن لم يكن في كتاب الله ، فسنة مني ماضية ، فإن لم يكن سنتي ، فما قال أصحابي ، إن أصحابي بمنزلة النجوم في السماء فأما أخذتم به اهتديتم ، واختلاف أصحابي لكم رحمة »

Ebû Abdullah el-Hafız > Ebû Bekr Ahmed b. El-Hasen > Ebû Abbas Muhammed b. Yakub > Bekr b. Sehl ed-Dimyâti > Amr b. Haşim el-Beyrûti > Süleyman b. Ebî Kerîme > Cuveybir > Dahhâk > İbn Abbas:

Rasulullah (s) şöyle buyurmuştur:

*“Allah'ın Kitabı'ndan size ne verildiyse onunla amel gerekir. Onun terki konusunda hiçbiriniz için mazeret yoktur. Eğer Allah'ın Kitabında yoksa o zaman benim bir sünnetim geçmiştir. Şayet benim geçmiş bir sünnetim yoksa bu defa ahabımın dedikleri vardır. Çünkü ahabım gökteki yıldızlar gibidir. Hangisine sarılsanız hidayete erersiniz. Ahabımın ihtilaflı ise sizin için rahmettir.”<sup>65</sup>*

**Dahhâk b. Müzâhim** (ö. 105): Çok irsal yapan, saduk bir ravidir. Yahya b. Main, Ebû Zur'a ve Ahmed b. Hanbel'e göre sika, Yahya b. Said'e göre zayıftır. Ancak o, İbn Abbas ile hiç buluşmamıştır. Tefsiriyle tanınmaktadır. İbn Abbas ve Ebû Hureyre'den naklettiği rivayetlerin hepsi tartışmaya açıktır.<sup>66</sup>

**Cuveybir b. Saîd el-Ezdî:** Cidden zayıf olup, hadis imamları tarafından cerhedilmiştir.<sup>67</sup> Yahya b. Main onun hakkında “leyse bişey'in”, Cuzcani de “onunla meşgul olunmaz” derken, Nesai, Darekutni ve başkaları ise onu “metruku'l-hadis” olarak değerlendirmektedirler.<sup>68</sup>

**Süleyman b. Ebî Kerîme:** Ebû Hatim onu zayıf görmüş, İbn Adiyî (ö. 365) ise bütün hadislerini munker kabul etmektedir.<sup>69</sup> Cerh-tadil imamalarınca hadisleri zayıf görülmüştür.<sup>70</sup>

<sup>65</sup> Beyhaki, el-Medhal, s. 162-3, no: 152. tah. M. Ziyaurrahman el-A'zami, Daru'l-Hulefa-Kuveyt, t.y.

<sup>66</sup> İbn Ebî Hatim, el-Cerh ve't-Ta'dil, IV. 458-9; Zehebi, Mizan, II. 326.

<sup>67</sup> Tahrir, I. 226;

<sup>68</sup> Zehebi, Mizan, I. 427.

<sup>69</sup> Zehebi, Mizan, II. 411-2.

**Amr b. Hâşim el-Beyrûti:** Hata eden saduk bir ravidir. İbn Mace (ö. 273) kendisinden rivayette bulunmuştur. Evzai'den (ö. 157) küçükken hadis yazmıştır. İbn Adiy, onun hakkında “leyse bihi be's” demiştir. Zayıf olduğunu söyleyenler vardır.<sup>71</sup>

**Bekr b. Sehl ed-Dimyâtî** (ö. 289): Zehebi onun muhaddis ve müfessir olduğunu, insanların ondan hadisler naklettiklerini, durumunun “mukaribu'l-hal” olduğunu söylerken, Nesai ise onun zayıf olduğunu belirtir.<sup>72</sup>

Görüldüğü gibi bu rivayette, Kitap ve Sünnet'in yanı sıra Sahabe görüşleri de üçüncü bir kaynak olarak sıralanmıştır. Hatta bu rivayetteki vurgu, Kitap ve sünnetten çok sahabenin konumuna yöneliktir. Ravilerinin mecruh olmaları sebebiyle bu rivayet de zayıftır.

**12. Sağani'nin** (ö. 650) naklettiği bir rivayete göre ise Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

ذروني ما ترككم واني ترككم على (المحجة) البيضاء النقية ليلها كنهارها إن تمسكم بما لن تضلوا بعدي :  
كتاب الله وعترتي واتباع أصحابي وسنتي

“Ben sizi (kendi halinize) bıraktığım sürece, siz de beni (öylece kendi halime) bırakın. Sizi, gecesini gündüz gibi olan, tertemiz, bembeyaz bir delil üzere bıraktım. Onlara sarılırsanız, benden sonra asla sapıtmazsınız: Allah'ın Kitabı, İtratım, Ashabıma ittiba ve Sünnetim.”<sup>73</sup>

Dikkat edilirse, Hz. Ali'den gelen üçlü rivayette, hadisimizin üç farklı muhtevası gayet güzel bir şekilde “Kitap, Sünnet ve İtrat” olarak tek hadiste cem edilmiştir. Er-Rabi' b. Habib'in naklettiği rivayette ise bu üçlü “Kitap-Sünnet ve Ulu'l-Emir” şeklinde cemedilmiştir. Üçüncü rivayette ise “Kitap, Sünnet ve sahabe kavli” birlikte sıralanmıştır. Son rivayette ise, Kitap, Sünnet ve İtrat'a “Sahabeye ittiba” da ilave edilmiştir. Ancak Sağani'nin naklettiği bu rivayet, uydurma bir haberdir ve onu Mevzûât adlı eserinde nakletmiştir.

<sup>70</sup> İbn Ebi Hatim, el-Cerh ve't-Ta'dil, IV. 138;

<sup>71</sup> Tahrir, III. 110; Mizzi, Tehzibu'l-Kemal, XXII. 275-6; Zehebi, Mizan, IV. 210.

<sup>72</sup> Zehebi, Mizan, I. 345-6; Nubela, XIII. 425-6.

<sup>73</sup> Sağani, *el-Mevzûât*, s. 33, no: 24, Beyrut-1985, Daru'l-Me'mun li't-Turas, II. baskı.

Aslında bu son dört rivayet, hadisin aslına ne/lerin ilave edilebildiğinin de birer delili olsa gerektir. Tevil yaparak, hadisler arasında cem ederken nelerin metinleşebileceğini göstermek için yeterlidir.

### **SONUÇ VE DEĞERLENDİRME**

Yukarıda sıraladığımız rivayetleri burada değerlendirecek olursak:

1. İbn İshak ile İmam Malik rivayetleri isnadsızdır.
2. Vakıdi rivayeti muallak, Taberi'nin Abdullah b. Ebi Necîh'ten naklettiği rivayet ise aradaki tabii ve sahabi ravileri atlayarak rivayet etmesi sebebiyle mu'dal, dolayısıyla her ikisi de zayıf rivayetlerdir.
3. Darekutni'nin Ebû Hureyre'den naklettiği rivayeti isnadda bulunan ve ittifakla cerhedilen Salih b. Musa et-Talhî ve diğer bazı raviler sebebiyle zayıftır.
4. Hakim'in İbn Abbas rivayeti, hem ravilerinin zayıf oluşu, hem de Hakim'in o hutbede, sünnete sarılmanın zikredilmesini garip görmesi sebebiyle zayıf bir rivayettir.
5. İbn Abdilberr'in Amr b. Avf'tan naklettiği rivayeti ittifakla ve şiddetle cerhedilen Kesir b. Abdillâh sebebiyle zayıf bir rivayettir.
6. el-Hatib el-Bağdadi'nin Ebû Said el-Hudri'den naklettiği rivayet ise hem Ebû Hazim'in Ebû Said ile görüşmemesi, hem de yine ittifakla cerhedilen Seyf b. Ömer sebebiyle zayıf bir rivayettir.
7. Beyhaki'nin İbn Abbas'tan rivayeti de, hem Dahhak'in İbn Abbas ile görüşmemiş olması, hem de zayıf görülen bazı ravileri sebebiyle zayıftır.

Görüldüğü gibi bu rivayetlerin ilk dördü, isnadsız, muallak, mu'dal oldukları için; diğerleri ise isnadlarında bulunan zayıf veya çok zayıf mecruh raviler tarafından nakledildiği için klasik hadis usulüne göre herbirisi zayıf rivayettir.

İlk dört kaynaktan üçü tarih kitabı iken, Malik'in Muvatta'ı ise kendi fıkhi görüşleriyle birlikte hadislerden oluşan en erken fıkıh-hadis karışımı kıymetli bir eserdir. H. II ve III. asra ait olan bu eserlerin ortak yanı, söz konusu hadisi -zayıf da olsa- muttasıl bir isnadla zikretmemiş olmalarıdır.

İkinci gruptaki kaynaklar ise H. IV. ve V. asra ait kaynaklardır. Eserlerin musannifleri, tanınmış muhaddislerdir. Aslında İslam'ın temel iki referansını ifade eden böylesine bir hadisin, niçin ancak H. IV. ve V. asrın eserlerinde isnadla bulunduğu, yahut neden bu kadar geciktiği hususu fevkalade önem arz etmektedir. Kaldı ki, bu muhaddislerimizin naklettikleri isnadların hepsinin zayıf olması da ayrı bir problemdir.

Zeyd b. Ali ile er-Rabî' b. Habib, H. II. asrın en erken hadis musanniflerinden olmalarına ve Zeydiyye ve İbadiyye Mezheplerince gerek kendileri ve gerekse Müsned'leri en önemli muteber birer kaynak olarak görülmelerine rağmen, eserlerinin ne denli orijinal oldukları tartışılmaktadır.<sup>74</sup> Dolayısıyla eserin kendisinin otantikliği kuşkulu olunca, orada nakledilen rivayetlere de ihtiyatla bakılmalıdır.

Meseleye metin ve muhteva açısından bakacak olursak, şu soruları rahatlıkla sorabiliriz:

1. Hz. Peygamber, ümmetine birşey/ler bıraktığını ifade edecekse, böylesine önemli bir vasiyeti üç farklı şekilde mi söylemiştir?

2. Şayet bu vasiyet Veda Hutbesi'nde geçiyorsa, yani on binlerce sahabinin dinlediği bir hutbe ise, nasıl oluyor da bu üç farklı muhteva ile naklediliyor?

3. "Kitap-Sünnet" versiyonunu Sünnî alimler, nasıl Sünnet'in teşride delil oluşu hakkında kullanıyorlarsa, Şii alimler de "Kitap-Ehl-i Beyt" versiyonunu, kendi imamlarının fıkıh ve hadiste otoriteler oldukları hususunda delil olarak kullanmaktadırlar. Bu durumda, aynı kalıplarla gelen, ama ikinci maddeleri değişen, ve iki farklı ekolün en önemli mesnedlerinden olan bu rivayetler arasında çelişki yok mudur?

4. "Kitap ve Ehl-i Beyt" versiyonunu sahih gören Sünnî ilim adamları ve araştırmacılar, bu rivayetleri neden tevil etme ihtiyacı hissetmemektedirler? Sırf isnadından dolayı hadis sahih görülürken, neden Şii ulema gibi bu iki hususu kaynak olarak kabule yaklaşmamaktadırlar? İsnadda Şia ile beraberken, metinde ne-

---

<sup>74</sup> Bu konuda bkz: Erul Bünyamin, a.g. makale, s. 66-8. Zeyd b. Ali'nin Musned'i ise, yalnızca Ebu Halid el-Vasiti adlı tek bir ravi tarafından rivayet edilmiştir. Bkz: Özafşar M. Emin, Fıkhi Hadisler ve Değerlendirilmesindeki Esaslar, A.Ü.S.B.E. 1995, basılmamış doktora tezi, s. 52-5.

den Sünnî bir yorum yapmak durumunda kalınmaktadır? Bu yapılırken ilmi tutarlılık ilkesi hiç mi göz önünde bulundurulmamaktadır?<sup>75</sup> Oysa "Kitap ve Ehl-i Beyt" versiyonuna Şîi alimlerin yaklaşımı kendi zaviyelerinden bakıldığında daha tutarlıdır.

Aslında rivayetlerdeki çelişki açıktır. Geçmişte ve günümüzde birçokları meseleyi tevil etmeye çalışmışlar, yeterli isnad ve metin tahlili yapmaktan özellikle kaçınmışlardır. Sünnî alimler, Kitap-Sünnet versiyonunu, Şîi alimler ise Kitap-Ehl-i Beyt versiyonunu tercih etmişlerdir.

Burada sorulması ve tartışılması gereken önemli birkaç soru akla gelmektedir:

1. Acaba, klasik hadis usulüne göre, burada kaydettiğimiz birkaç zayıf rivayetin kıymeti nedir? Bu konuda karşımıza iki farklı görüş çıkmaktadır:

a. Bir rivayetin muhtelif kaynaklardan nakledilmesi durumunda, tariklerinin çok oluşu o rivayetin metnini güçlendirir.<sup>76</sup> Farklı sahabilerden gelen bu zayıf isnadlar, birbirlerini destekler ve neticede kuvvetlenerek "Hasen li ğayrih" derecesine çıkar. Zira bu kadar farklı sahabeden ve farklı muhaddislerden nakledilen böyle bir rivayetin mutlaka bir aslı vardır.<sup>77</sup>

b. Farklı sahabilerden nakledilmiş olsalar da, elde hiçbir sahih isnadın olmayışı, söz konusu hadisin aslının olmadığını gösterir. Bilhassa hadisin isnadlarıyla ta IV.-V. asır kaynaklarında ortaya çıkmış olması, o hadisle ilgili daha evvel belli isnadların olmadığına bir işaret sayılmalıdır. Özellikle de, İslam'ın Kur'an ve Sünnet gibi iki kaynağının temelini oluşturan çok önemli böyle bir rivayetin mutlaka birkaç sahabiden sahih isnadlarla nakle-

<sup>75</sup> Bu konuda tarafımıza yöneltilen eleştiri ve bu yazıya verilmiş bir cevap için bkz: Acar Yusuf, Hadis Metinlerini Anlamada Öznellik Sorunu, Marife, yıl: 1, sayı: 3, s. 153-160; Erul Bünyamin, Hadis Çalışmalarını Anlamada Öznellik Sorunu, Marife, yıl: 2, sayı: 1, bahar-2002, s. 231-246. Ayrıca yukarıda sözü edilen yaklaşımın tipik bir örneği için bkz: Dölek Adem, Sakaleyn Hadisi ve Değerlendirilmesi, Marife, yıl: 4, sayı: 3, kış-2004, s. 149-173. "Allah'ın Kitabı ve Ehl-i Beyt" rivayetlerini inceleyen sayın Dölek, İmam Malik'in rivayeti ile ilgili olarak "Böyle bir eserde "Ehl-i Beyt" ifadesinin yerine "sünnet" kelimesinin kullanılması çok önemli bir ayrıntıdır" (!?) demektedir. Bkz: a.g.m. s. 156.

<sup>76</sup> Bkz: İbn Hacer, el-Kavlu'l-Musedded, s. 47. Haydarabad-1979, II. Baskı.

<sup>77</sup> Bkz: Bkz: Suyuti, Tedribu'r-Ravi, I. 176-7; Hammade, Faruk, el-Menhecû'l-İslami fi'l-Cerh ve't-Ta'dil, s. 418-423.

dilmiş olması beklenirdi. Dolayısıyla bu zayıf rivayetlerin birbirini desteklemesi, kuvvetlendirmesi şöyle dursun, tam aksine o hadisin temelde zayıf olduğunu ortaya koymaktadır.<sup>78</sup>

2. Hadisin zayıf olduğu kabul edildiğinde, bu defa klasik hadis usulünde zikredilen bazı şartlar müvacehesinde acaba bu hadis, zayıf hadisle amel edilebileceği kanaati noktasından nasıl değerlendirilebilir?

Bilindiği gibi H. II. Asırdan itibaren Sufyan es-Sevrî (ö. 161), Abdullah b. el-Mubarek (ö. 181), Sufyan b. Uyeyne (ö. 198), Abdurrahman b. Mehdî (ö. 198) ve Ahmed b. Hanbel (ö. 241) gibi bazı muhaddisler, helal-haram konusunda isnadların tedkikinde titiz davrandıklarını, ancak amellerin fazileti, vaaz vb. konularda ise zayıf hadislerin rivayet edilebileceğini ileri sürmüşlerdir. Nevevî (ö. 676) ile birlikte, mezkur konularda zayıf hadislerin hem rivayet edilebileceği, hem de onlarla amel edilebileceği görüşü ileri sürülmüş ve bu yeni görüş sonraki birçok alim tarafından destek bulmuştur.<sup>79</sup>

Şâtıbî (ö. 790), Şevkânî (ö. 1250) gibi alimlerle, Subhî es-Sâlih, A. Muhammed Şâkir ve Yusuf el-Karadâvî gibi bazı muasır müellifler ise, şer'î hükümlerin tamamının eşit olduğunu, bu sebeple hem ahkam, hem de fezail konularında her zaman sahih bir huccet gerektiğini belirtmişlerdir. Oldukça tartışmalı olan bu konuya burada girecek değiliz.<sup>80</sup> Sadece şu kadarını söylemekle iktifa edebiliriz:

Herşeyden evvel bu hadisin muhtevası, zayıf hadislerin kullanılmasına cevaz verilen amellerin faziletleri, ecir-sevap, dua, vaaz, terhib-terhib, menakıb ve meğazi vb. konulardan değildir. Hatta herhangi bir fikhi hükmün terettip edebileceği ahkam hadislerden de değildir. Aksine, helal-haram konusundan daha

<sup>78</sup> Nitekim karpuzun fazileti ile ilgili batıl rivayetler hakkında Ebu'l-Kasım et-Teymi: "La teziduhu kesratu't-turuki illa da'fen!"= "Tariklerinin çokluğu, onun sadece zayıflığını artırır!" demektedir. Bkz: Sehavi, el-Mekasidu'l-Hasene, s. 146, no: 296; Acluni, Keşfu'l-Hafa, I. 339, no: 911.

<sup>79</sup> Bkz: Suyuti, Tedrib, I. 298-9. Nevevî'nin Takrib'ini şerheden Suyuti bir adım daha ileri giderek "Şayet ihtiyat durumu varsa, zayıf hadisle aynı şekilde ahkam konularında da amel edilir" demiştir.

<sup>80</sup> Bu konuda geniş değerlendirmeler için bkz: Şahyar Ayşe Esra, Zayıf Hadisler Fezail Konusunda Amel Edilebilirlik Fikrinin Doğuşu ve Gelişimi, Hadis Tetkikleri Dergisi, cilt: 1, sayı: 1, yıl: 2003, s. 31-49; Kırbasoğlu M. Hayri, İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi, s. 128-136. Ankara-1999.

önemli olan dinin iki temelini konu edinmektedir. Eğer helal-haram konusu titiz davranmayı gerektiriyorsa, Hz. Peygamber'in ümmetine bıraktığı bu iki mirası ifade eden böylesi önemli bir konuda çok daha fazla titizlik gerekirdi. Bu noktada, erken dönem muhaddislerin, muhtemelen bu titizliği gösterdikleri için bu hadisi eserlerine almadıkları söylenebilir. Rivayeti eserlerinden naklettiğimiz H. IV. V. asır muhaddislerinin ise, bu hadisi kabul edip nakledeken tam tersine müsamahakâr davrandıkları, rivayet ettikleri isnadlarından kolayca anlaşılmaktadır.

Şayet Hz. Peygamber'den ümmetine bıraktığı bu mirası ifade eden hadis, sadece bu muhteva ile nakledilmiş olsaydı, -zayıf da olsa- bu rivayetleri nakletmede veya kabul ederek muktezasınca amel etmede bizce herhangi bir sıkıntı da yaşanmazdı. Ancak, hadisin üç ayrı muhteva ile nakledilmiş olması, ister istemez bu üç muhtevayı birlikte değerlendirmeye de sevk etmektedir.

3. Aynı konuda daha sahih hadisler bulunduğu halde, zayıf hadislerle amel edilebilir mi?

Bu konuda geleneksel görüş, sahih hadis varken zayıf hadislerin kabul edilemeyeceği ve onlarla amel olunamayacağı istikametindedir. Kaldı ki, bizim burada tartıştığımız hadis hakkında "daha sahih bir hadis" değil, daha sahih versiyon sözkonusudur. Bu sebeple aynı konudaki hadisler arasında tercih değil, aynı hadisin üç ayrı versiyonu arasında en sahih olanını diğer ikisine tercih etmek durumundayız.

4. Acaba Allah Rasulü bu üç muhtevanın üçünü de söylemiş olabilir mi?

Rivayetlerin bazısından hareketle Hz. Peygamber'in bu hadisi/hutbeyi farklı mekanlarda ifade ettiği ileri sürülerek, her bir mekanda ayrı bir cümle kullanmış olabileceği söylenebilir. Allah Rasulünün, değişik konularda, muhatapların durumuna veya öncelediği ihtiyaca göre bazen aynı konuda farklı hususlar dile getirebildiği mümkünse de, bize göre bu hadis çerçevesinde farklı ifadeler kullanmış olabileceği hususu son derece zayıf bir ihtimaldir. Çünkü ümmetine bırakacağı ve onları asla saptırmayacak temel referans/ları tavsiye edecek olan Hz. Peygamber'in, Cuhfe'de başka, Hum'da başka, Mina'da başka, Arafat'ta başka kaynaklar/miraslar bıraktığını söylemesi düşünülemez.

5. Zayıf da olsa, bu ve benzeri hadislerin isnada ihtiyaç duyulmayacak kadar meşhur olmaları, ya da ümmet tarafından ka-



bul edilmeleri bu versiyona ayrı bir değer katar mı? Klasik bakış açısı bu soruya olumlu cevap vermektedir. O kadar ki, eldeki bazı zayıf rivayet/ler mütevatir derecesine dahi çıkartılabilmekte ve onunla bu sayede nesh bile gerçekleştirilebilmektedir.<sup>81</sup>

Az önce dediğimiz gibi, şayet bu konuda sadece bu versiyon olsaydı, bu versiyonun kabulü hakkında daha toleranslı olunabilirdi. Oysa, diğer iki versiyonun hem senedleri, hem de kaynakları göz önünde bulundurulduğunda, -her ne kadar ilerleyen asırlarda şöhret kazanmışsa da- "Kitap-sünnet" versiyonunun "sahih" bir rivayet olarak kabulü mümkün değildir. Kaldı ki, isnadları veya kaynakları daha güçlü olduğu için, diğer iki versiyon da aynı şekilde meşhur olmuş ve muhaddislerce kabul görmüştür.

6. O halde bu üç farklı versiyon nasıl izah edilecektir? Acaba bu üç ayrı versiyon birbiriyle çelişki içerisinde midir? Yahut bu üç ayrı hususu ifade eden üç versiyon uzlaştırılabilir mi?

Bu hususta Sünnî ve Şîî çevrelerin kendi mezhepleri lehinde yorumlar yaptıkları gibi, farklı versiyonların aralarını çeşitli tevillerle uzlaştırma cihetine gittikleri görülmektedir. Yapılan bu yorumlara göre, aslında bu konuda herhangi bir çelişki yoktur. Oysa bize göre, bu versiyonlar birbiriyle çelişmektedir. Bundan dolayıdır ki, her iki mezhep de kendi mezhebine uygun olan versiyonu önceleyip kabul etmekte, diğerini ise ya reddetmekte, ya da uzak tevillerle kabul etmektedir. Nitekim her bir mezhep, kendi deliller hiyerarşisini ifade ederken bu hadisin kendi mezhebine uygun olan versiyonuna dayanmaktadır. Oysa sadece Kur'an'ın bırakıldığını ifade eden rivayet, hem Hz. Peygamber'in dindeki konumunu ifade eden ayetleri, hem de Ehl-i Beyt ile ilgili ayetleri içerdiği için her iki versiyonun içeriğini de kapsamaktadır. Bu durum diğer iki versiyon için sözkonusu değildir.

---

<sup>81</sup> Bkz: Hammade, Faruk, el-Menhecû'l-İslami fi'l-Cerh ve't-Ta'dil, s. 418-421.